

Chantar dals Retgs

Capriasca: Trais retgs moderns (© Maurizio Cattaneo, Cagiallo, 2002)

Enturn Bavania, ils 6 da schaner, van gruppas da scolaras e scolars en las regiuns catolicas sco Trais Sontgs Retgs d'ina chasa a l'autra. En ina u en pliras vuschs chantan els chanzuns veglias e novas dals Trais Sontgs Retgs – tranter quellas er melodias religiusas che dateschan fin il 17. tschientaner. La cumparsa dals Trais Retgs che vegnan savens accompagnads d'in portastaila, da servients u da schuldads, ed er la data dal chantar dals Retgs varieschan da vischnanca a vischnanca. En costumes da tuttas colurs e cun curunas traglischantas chaminan els tras la notg. La staila fixada vi d'in fist è per regla movibla ed illuminada endadens. Empè da donaziuns en natiralias rimnan ils stailers oz raps per sustegnair ovras d'agid per uffants u per cumprar dultscharias. In dals retgs scriva cun ina crida la benedicziun per la chasa CMB (latin «Christus Mansionem Benedicat»: Cristus benedeschia questa chasa) vi da la trav da l'isch.

En il Grischun è l'usit derasà en Surselva, en il Surses, en la Val d'Alvra, en il district dal Plaun, a Vaz ed en il Mesauc. En las vals dal sid dal Grischun ed en il Tessin (per exempel a Capriasca) chantan ils Trais Retgs la saira la chanzun «Noi siamo i tre re» en las chasas. En singuls lieus ha er lieu ina chavaltgada («cavalcata»). La «Epifania» è er cumbinada cun in usit da canera: Cun stgellas e cun auters instruments vegn annunzià il cumenzament dal tschaiver. Er en auters chantuns da la Svizra vegn celebrà mintga onn il chantar dals Retgs en differentas furmas, uschia per exempel a Lucerna, a Rapperswil u a Wettingen sco gieus da Nadal.

Localisaziun	GR (Surselva, Surses, Val d'Alvra, district dal Plaun, Vaz, Mesauc) e TI (Capriasca)
Domenas	Expressiuns orales Praticas socialas
Versiun	zercladur 2018
Autura	Silvia Conzett

Lebendige traditionen
traditions vivantes
tradizioni viventi
tradiziuns vivas

La glista da las tradiziuns vivas en Svizra ha il scopo da sensibilisar il public per las praticas culturalas e lur intermediaziun. La Convenziun da l'UNESCO davart la preservaziun dal patrimoni cultural immaterial è la basa da questa glista elavurada ed actualisada en collavuraziun cun ils uffizis chantunals da cultura.

In project da:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Departament federal da l'intern DFI
Uffizi federal da cultura UFC

Ils stailers èn per ordinari scolaras e scolars da las ultimas classas primaras e da las classas dal stgalim superiur. Il chantar dals Retgs vegn organisà da las plaivs catolicas, dal caluster, da las persunas d'instrucziun u da las scolaras e dals scolars sezs. Dunnas cusan la vestgadira. Sustegn vegn er da vischnancas burgaisas e d'uniuns.

Chanzuns, benedicziun, donaziuns

Il chantar dals Retgs ha lieu enturn ils 6 da schaner, a chaschun da la festa ecclesiastica da l'Epifania (appari-ziun dal Segner, «Bavania», «Buania», «Babania» e.a., talian «Epifania») che vegn festivada sco di dals Trais Sontgs Retgs. En vestgids colurads e cun ina curuna sin il chau van las scolaras ed ils scolars sco ils Trais Sontgs Retgs da chasa a chasa, annunzian cun chan-zuns dals Trais Retgs la naschientscha da Jesus e portan la benedicziun per il nov onn. Els prendan er part dal servetsch divin en baselgia. Ils Retgs vegnan per il solit accompagnads d'in stailer e savens er da servients, da pasturs u da schuldads. La staila da lain u da metal, bain ornada e plain colurs, è fixada vi d'in fist, savens illuminada endadens e vegn fatga ir enturn durant las chanzuns.

En mintga chasa chanta la gruppa dals Trais Retgs ina fin duas chanzuns. In dals retgs scriva cun ina crida la benedicziun per la chasa vi da la trav da l'isch. Quai èn ils bustabs «C M B» (latin «Christus mansionem benedicat»: Cristus benedeschia questa chasa). En tscherts lieus vegnan quests bustabs er interpretads sco las inicialas dals Trais Sontgs Retgs Chasper, Meltger e Baltasar. Suenten rimnan ils stailers dultscharias e donaziuns en daners per sustegnair ovras d'agid per uffants.

En il Grischn è l'usit derasà en regiuns catolicas, en Surselva, en il Surses, en la Val d'Alvra, en il district dal Plaun, a Vaz ed en il Mesauc. A Landquart è il chantar dals Retgs vegn reintroducì l'onn 2001. En il Tessin chantan ils Retgs principalmain a Capriasca. L'usit sa differenziescha da vitg a vitg. En vischnancas pli grondas vegnan furnadas pliras gruppas. La data, il dumber da participants, lur vestgadira ed er las designaziuns («Ils treis sogns retgs»; u «Ils steilèrs»: quels che portan stailas) pon variar.

Vels e bindels

A Domat èn pliras gruppas da Retgs en viadi cun ina staila, dentant senza accompagnament e mo durant il di. L'emprim vegni chantà en la baselgia parochiala davant il parsepen. Alura suonda la tura tenor in urden fix. La vestgadira era pli baud in tschop da vali e chautschas-chaltschiel. Oz portan ils Retgs chautschas

nairas, ina tunica fin als chaluns ed in chapè oriental cun vel.

A Breil va ina gruppa che sa cumpona da trais Retgs ornads cun bindels, da quatter schuldads, d'in stailer e dal «catschatut» da chasa a chasa. Il chapitani maina la gruppa, alura suondan ils «serviturs». Tut ils accompagnaders dals Retgs portan unifurmas sco ils uffiziers dal temp dals servetschs en terras estras. Vi dals Retgs pendan bindels. En maun han els ina «batgetta». Fin ils onns 1980 avevan quellas nov famiglias da Breil, che avevan procurà per la vestgadira, il dretg da metter in retg. Dapi lura n'è l'occupaziun betg pli colliada cun in dretg. Er mattas dastgan sa participar.

A Bravuogn Filisur ed en il Surses vegn celebrà il chantar dals Retgs a Son Silvester ed a Bumaun. Organisà vegn l'usit da las scolaras e dals scolars pli gronds sezs.

«Noi siamo i Tre Re»

En il Tessin è la «Epifania» la festa da las gruppas da giuventetgna. Il chantar tradiziunal dals Retgs è sa mantegnì principalmain a Capriasca, nua ch'ils uffants dad otg fin tredesch onns, vestgids sco Trais Sontgs Retgs, èn en viadi la saira dals 5 da schaner en tut las parts da la vischnanca (Cagiallo, Lopagno, Roveredo, Sala, Tesserete, Vaglio, Bidogno, Corticiasca, Lugaggia e Capriasca). Lur fatschas èn coluradas cun colur naira, d'argent u dad aur. Els portan ina staila dad aur, ina navitschella d'intschains, in parsepen ed ina stgatla decorada per las donaziuns. En las chasas chantan els l'enconuscenta chanzun «Noi siamo i Tre Re», in-tschainsan alura la stanza e rimnan donaziuns (daners, dultscharias). Il tur dura duas fin trais uras e po er finir en in'ustaria. Avant intgins onns han ils uffants da Tesserete er fatg part d'ina occurrenza tradiziunala da teater.

Er en auters lieus dal Tessin ed en il Mesauc annunzian stailers («cantori della stella») cun lur chanzuns e cun lur rimas l'arrivada dals Trais Sontgs Retgs (a Giubiasco, a Gordola, a Ponte Tresa, a Roveredo en il Mesauc). Quests cortegis vegnan organisads da la plaiv u d'uniuns da cultura e da temp liber. Per part ha er lieu ils 5 da schaner in cortegi da canera cun stgellas (per exempel a Lumino en il chantun Tessin u a Roveredo en il Mesauc). Igl è il cumenzament dal temp da tschaiver.

«Cavalcata dei Re Magi»

Ils 6 da schaner ha lieu a Bigorio (Capriasca) ed en auters lieus dal Tessin (Arbedo, Locarno, Lugano, Sorengo, Castel San Pietro) in ulteriur usit dals Trais Retgs. Travestgids sco Trais Retgs ed accompagnads

da musica da cornamusa chaminan u chavaltgeschan trais umens tras las vias fin a la baselgia, nua ch'els repartan dultscharias u pitschens regals als uffants. A Bigorio ha lieu ina chavaltgada fin a la claustra dals chaputschins. Ils visitaders accumpognan ils Retgs sin l'ultim toc a pe. Alura retschaivan ils muntgs ils giasts cun bavrondas chaudas e cun in grond fieu. Questas chavaltgadas èn vegnidas introducidas durant ils onns 1960 tenor l'exempel da l'Italia.

Turas da batlegiar da la glied povra

Il chantar dals Retgs sa basa sin il raquint biblic dals astrologs da l'Orient ch'eran en tschertga dal Retg novnaschi dals Gidieus. L'usit è probablmain resultà dals gieus dals Trais Sontgs Retgs ch'eran populars durant il 11. tschientaner. En il territori da la Germania dal sid po el vegnir cumprovà a partir dal 16. tschientaner en ils conturns da claustras. Ovras da la pictura ollandaisa-flama (Rembrandt, Jan Stehen, Cornelius Troost) documenteschan il chantar dals Retgs al cumenzament dal 17. tschientaner. Sco represchentants dals Trais Retgs chantava glied povra – scolars, magisters e schuldads relaschads – en las citads ed en ils vitgs. Els rimnavan natiralias e raps per sai e per lur familias. Il batlegiar vegniva dentant resentì sco mulestus, uschia che las autoritads han scumandà l'usit en blers lieus. En Surselva para il chantar dals Retgs dad esser resorti da la scola claustrala da Mustér.

Dapi ils onns 1950 è il chantar dals Retgs vegnì reanimà en Germania ed en Austria en connex cun l'intent da rimnar almosnas per la missiun. En Svizra ha l'ovra d'agid catolica «missio» reprenì e promovì l'usit l'onn 1989 per incumbensa da la Conferenza dals uestgs svizzers. Sut la devisa «Uffants gidan uffants» vegnan sustegnids projects che sa midan mintga onn e che gidan uffants en miseria sin l'entir mund.

Retgs pli e pli giuivens – ed er Reginas

En il Grischun organisavan oriundamain las cumpagnias da mats il chantar dals Retgs. Pli tard ha la Baselia catolica sviluppà vinavant quest usit e l'ha surdà als scolars dal stgalim superiur. Cur ch'il dumber d'uffants en ils vitgs ha cumenzà a sa diminuir, han er scolars pli giuivens e – dapi ils onns 1980 – er mattas prendì part al chantar dals Retgs. L'onn 1979 vegniva l'usit tgirà en 50 da 65 vischnancas grischunas rumantschas. Ils ultims trenta onns è l'interess per quest usit puspè creschì. En blers lieus han ins renovà la vestgadira e fatg novas stailas. En il territori centralalpin è sa mantegnì per gronda part il chantar dals Retgs tradiziunal. En intgins lieus èn sa participads ils stailers a las acziuns da collecta organisadas da «missio». Adina pli savens èn sa participads er uffants d'autras confessiuns e

religiuns. L'organisaziun dependa da l'iniziativa da la plaiv locala u da persunas d'instrucziun e dal dumber d'uffants da scola ch'è sa diminuì en intginas regiuns. En vischnancas pli grondas vegni per part supplitgà d'annunziar la visita dals stailers a chasa.

Chanzuns tradiziunalas e novas

Per part è l'usit vegnì transferì dals 6 da schaner – che vala bain sco festa ecclesiastica gronda – sin la fin d'emna ch'è il pli datiers da Bavania. En territoris turistics chantan ils Retgs gia il suentermezdi en las ustarias dal territori da skis, en chasas da vacanzas (per exempel a Parsonz) ed en hotels (per exempel a Flem). En vischnancas linguisticamain maschadadas sco Domat, Razén u en la Val d'Alvra vegnan chantadas chanzuns rumantschas e tudestgas. Il repertori da las chanzuns dals Trais Retgs derivava pli baud surtut da la «Consolaziun dell'olma devoziusa» – la collecziun da chanzuns religiusas ch'è vegnida stampada pliras giadas dapi la fin dal 17. tschientaner. Ussa è vegnida vitiers novas cumposiziuns ed er chanzuns da linguas estras. La populaziun pli veglia preferescha dentant anc adina chanzuns tradiziunalas. Sco donaziuns remplazan dultscharias e daners las donaziuns en natiralias sco paun cun paira, nuschs e fritgs.

Artists grischuns preschantan il chantar dals Retgs sin maletgs ed en istorgias, per exempel «Bavania», «Ils stailers» u «Trais retgs» dad Alois Carigiet, «Drei Könige» da Rudolf Mirer, «Stailers» da Ludwig Demarmels u il cudesch illustrà «Martin steiler» da Giovanni Netzer. L'onn 1977 era deditgada ina marca svizra da la seria «usits populars» al chantar dals Retgs a Bravuogn.

Fermamain derasà

Tradiziuns sumegliantas datti en la Svizra centrala, en ils chantuns Argovia, Soluturn, Basilea, Turgovia, Son Gagl, Glaruna, Friburg e Vallais (en il Lötschental sut il num «Chinigrosslinu»). En intgins lieus è il chantar dals Retgs integrà en in gieu da Nadal, uschia per exempel a Lucerna, a Wettingen u a Rapperswil. Il chantar dals Retgs è derasà er en regiuns da l'exteriur vischin, uschia en Baviera, Kärnten, Tirol e Tirol dal sid sco er en ulteriurs lieus da l'Europa.

Infurmaziun

Babania, Buania. In: Dicziunari Rumantsch Grischun vol. 2, Ed. Società retoromantscha. Chur, 1947 - 1957

Franco Ferrari: Quando si andava a cantar la Befana. In: Giornale del Popolo, 7 gennaio 1997

Walter Heim: Volksbrauch im Kirchenjahr heute (Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde Band 67). Basel, 1983

Alfons Maissen: Dreikönigsbräuche in der Surselva. In: Brauchtum, Handwerk und Kultur (Romanica Raetica 14). Ed. Societad Retorumantscha. Chur, 1998

Gion Arthur Manetsch: Ils treis sogns retgs en tiara romontscha. In: Das Jahr der Schweiz in Fest und Brauch. Zürich, 1981

Aldo Morosoli: Sulla via dei Re Magi. In: Rivista di Lugano no. 52, vol. 70. Lugano, 2008

Dietz-Rüdiger Moser: Bräuche und Feste durch das ganze Jahr. Gepflogenheiten der Gegenwart in kulturgeschichtlichen Zusammenhängen. Freiburg, 2002

Hans Moser: Volksbräuche im geschichtlichen Wandel. Ergebnisse aus fünfzig Jahren volkskundlicher Quellenforschung. München, 1985

Silvio Savi: Feste e tradizioni della Pieve Capriasca (Ticino). In: Schweizerisches Archiv für Volkskunde vol. 36. Basel, 1938

Nicola Arigoni, Mario Vicari: Documenti orali della Svizzera italiana. Capriasca, Val Colla e sponda sinistra del Cassarate, prima parte Capriasca. Ed. Centro di dialettologia e di etnografia. Bellinzona, 2016

Riscopriamo insieme «A cantà ra Befana». In: Mosaico. Periodico della Scuola Media di Tesserete no. 6 (dicembre). Tesserete, 1991

[Canto die Re Magi in Capriasca](#)

[Aktion Sternsingen von Missio](#)

Contact

[Graubünden, Amt für Kulturförderung](#)

[Centro di dialettologia e di etnografia](#)